

Waarom kun je in elke Franse supermarkt Les fleurs du mal kopen, op iedere Duitse straathoek Goethe en Schiller vinden, maar is in eigen land het literaire patrimonium spoorloos? Els Snick hoopt op beterschap.

Als kind vond ik het niet prettig dat meisjes 'meisjes' werden genoemd. Het verkleinwoord krenkte me. Het stoorde me ook dat meisjes als minder dapper of sterk werden voorgesteld dan jongens in de boeken die ik las. Tiny was een van mijn lievelingsreeksen en hoewel ik uren naar die plaatjes kon kijken, wilde ik zelf niet zo'n kind zijn. Ik wilde geen snoezige korte jurkjes dragen. In mijn strips huilden de vrouwen idiote krokodillentranen en ze konden niet autorijden. Ik wist dat er iets niet juist zat en toch las ik die boekjes zo graag. Ze hoorden bij mijn wereld, die nog klein en beperkt was.

Dat realiseerde ik me door boeken te lezen die me de ogen openden, zoals de jeugdromans van Jan Terlouw en Thea Beckman. Op de middelbare school bespraken we romans van Ward Ruyslinck en Maurice Gilliams, maar ook van Charles Dickens en Françoise Sagan en zelfs van Rainer Maria Rilke. Ik bleef blij de Duitsers hangen, ontdekte Heinrich Böll en Franz Kafka, en uiteraard Joseph Roth. Met alle boeken die voor mij iets hebben betekend, zou ik mijn eigen canon kunnen samenstellen. Het lijkt me spannend die te vergelijken met deze van mijn vrienden.

Vijf jaar geleden lanceerde de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letteren (KANTL) in samenwerking met Literatuur Vlaanderen een nieuwe canon. Voluit heette hij: dynamische canon van de Nederlandstalige literatuur vanuit Vlaams perspectief. Deze canon moest een buigzaam en rekbaar instrument worden. Een lijst waaruit iemand geschrapt en later weer opgenomen kon worden, en die op geregelde tijdstippen kritisch zou worden geëvalueerd en aangepast. Nu is de eerste aangepaste canon een feit.

Claus, de vuilschrijver

Door de KANTL-canon heb ik zelf alvast een aantal boeken ontdekt, of herontdekt. Met Oeroeg van Hella Haasse, ooit op de leeslijst in het middelbaar onderwijs, was het een prettig weerzien. Tijdens Theater aan Zee in Oostende bespraken we de roman in een leesclub en we waren het er unaniem over eens dat hij nog steeds relevant is.

Pas nu besef ik overigens dat ik op school heel degelijke literatuurlessen heb gekregen. Bij Nederlands lezen we Mariken van Nieumeghen - niet als een belegen middeleeuws stuk, maar als een feministisch pamflet. Onze leraars waren na mei '68 afgestudeerd in Leuven of in Gent, aan de toen nog voor velen goddeloze Rijksuniversiteit. Ze schoven de banken in onze klas in een U-vorm zodat we beter konden discussiëren, leerden ons vanzelfsprekendheden in vraag te stellen, kritisch na te denken, en suggereerden interessante boeken. Een leraar werd door het oudercomité op het matje geroepen omdat hij Hugo Claus had aangeraden aan leerlingen die Germaanse talen wilden studeren. Claus, de vuilschrijver.

Eén herinnering aan mijn lessen literatuur staat me nog helder voor ogen: hoe we het Egidiuslied bespraken. De lerares had vast een andere tekst gekozen als ze het had geweten, maar dat weekend was een jongen uit een Kortrijkse scoutsgroep overleden - een boezemvriend van mijn klasvriendin, die naast mij in de bank zat. We waren een jaar of vijftien. Haar ouders hadden haar aangeraden om thuis te blijven, maar ze wilde liever naar school komen, om haar vrienden te zien. De lerares droeg voor: 'Egidius, waer bestu bleven. Mi lancet na die, gheselle mijn. Du coors die doot, doe liets mi tleven'. We moesten de verzen even laten bezinken. Mijn vriendin brak. De lerares schrok toen ze hoorde wat er gebeurd was, maar liet mijn vriendin buiten de klas even bekomen en ging door met haar les. Ze wees ons erop dat het Egidiuslied niet alleen als een afscheidslied, maar ook als een liefdesgedicht kon worden gelezen. En zo praatten we voor het eerst in ons leven niet alleen over rouw, maar ook over homoseksualiteit. Dat was in de vroege jaren 80 in die school verre van vanzelfsprekend. Dapper was ze.

Egidius staat niet op de lijst van de KANTL, maar wat niet is, kan komen. Of niet, wat ook goed is. Kritiek dat de lijst te mannelijk en te wit was, pareerden de samenstellers met de opmerking dat daar in de toekomst ongetwijfeld verandering in zou komen. Het woord 'canon' kreeg intussen wel enkele veelbetekende bijklanken, toen enkele maanden geleden een discussie losbrak rond de historische canon die Bart De Wever wilde lanceren 'om het identiteitsbesef van de jongere generatie te bevorderen'. Het zou een lijst worden van 'ankerpunten uit onze Vlaamse cultuur en geschiedenis, die Vlaanderen als Europese natie typeren en die onze leerlingen op school en nieuwkomers in onze inburgeringscursus moeten leren'. Alles waar Vlamingen trots op zouden moeten zijn. Er kwam krachtig tegengeluid, vooral van historici, zoals Bruno De Wever. Hij schreef dat modern onderwijs het verleden vanuit verschillende perspectieven dient te bekijken, en dat jongeren moeten leren dat het verleden anders wordt, al naargelang de vragen die je stelt. Hij vond zo'n canon not done.

De KANTL-canon is een heel ander instrument: niet dwingend en net veerkrachtig. Hij nodigt uit tot discussie, om tot een voorlopige consensus te komen, en daarna weer een nieuwe lijst samen te stellen. Jongeren zouden in een les Nederlands of geschiedenis of maatschappelijke vorming kunnen debatteren over de vraag waar De Leeuw van Vlaanderen van Hendrik Conscience moet worden geplaatst: in de literaire of in de historische canon? Of in allebei, of in geen van beide? Net daarom is deze KANTL-canon belangrijk. Omdat hij verborgen letterkundige parels uit het verleden op zijn minst de kans biedt weer aan het daglicht te komen. Maar óók omdat hij een uitnodiging is om met elkaar in gesprek te gaan en de wereld beter te leren kennen.

Verboden vruchten

Over trots zijn gesproken: waarom zijn onze Nederlandse en Vlaamse klassiekers nauwelijks bekend en worden ze zelden geciteerd? Is Engels zoveel beter? Of Latijn? Ze worden ook amper nog uitgegeven. Probeer in de boekhandel of op het internet maar eens aan een recente uitgave van De Vlaschaard of Houtekiet te komen. Zouden onze belangrijkste schrijvers niet overal gemakkelijk te vinden moeten zijn? In Nederland is dat wel anders. Daar hebben alle middelgrote steden en zelfs een aantal dorpen verschillende

boekhandels. Al eens in Deventer of Lochem geweest? In Frankrijk bestaan alle klassiekers in pocketuitgave en Les fleurs du mal is er in de supermarkt te koop. In Duitsland kun je op zowat elke straathoek een boek van Goethe en Schiller aanschaffen, net zo goed als van Günter Grass of Juli Zeh.

Ook de boeken van Joseph Roth zijn overal te vinden. Nochtans is hij in Duitsland ooit genadeloos uit de literaire canon geschrapt, van 1933 tot 1945 stond hij op de lijst van verboden auteurs. Joden waren ratten en wie Radetzkymarsch in huis had, riskeerde zijn leven. Roth, die net op het punt stond om eindelijk internationaal door te breken en van zijn pen te kunnen leven, vluchtte weg uit Berlijn en zwierf zonder have en goed door Frankrijk, België en Nederland. Hij bezat zijn eigen boeken niet eens meer. Na zijn overlijden in mei 1939 verscheen er op initiatief van Stefan Zweig, die met Roth een van zijn eerlijkste vrienden verloor, een herdruk van Radetzkymarsch, bij een emigrantenuitgeverij in Zweden.

Wellicht was de Vlaamse schrijver Emmanuel de Bom door die uitgave zo onder de indruk van Radetzkymarsch. Het was lang geleden dat hij nog eens volop van een boek had kunnen genieten, schreef hij aan zijn vriend Stijn Streuvels. Het was november 1939 en niet veel later zuiverde de bezetter ook in Vlaanderen en Nederland de boekhandels en bibliotheken van joods gespuis. Streuvels zocht in het najaar van 1942 bij een bezoek aan Brussel tevergeefs naar Radetzkymarsch. Roth hoorde vast ook 'tot de verboden vruchten', schreef hij aan De Bom. 'Ja', antwoordde zijn vriend, 'miserie. En Stefan Zweig, die met zijn vrouw te Londen den dood inging, vrijwillig. Hoe jammer.'

Een tiental jaar na de oorlog werd Joseph Roth in Duitsland alsnog op een sokkel gehesen. De invloedrijke criticus Marcel Reich-Ranicki, een Holocaust-overlevende, stelde een canon op van Duitstalige werken die voor hem belangrijk waren geweest, en Roth was daar bij. Als ik ergens onderweg ben en een boekhandel tegenkom, kan ik nooit nalaten te kijken of ze Joseph Roth in huis hebben. En ja, dat is bijna altijd het geval, niet alleen in Duitsland, maar ook in Frankrijk, Nederland en Vlaanderen. De roman wordt in steeds meer talen vertaald, recent nog in het Georgisch, Azerbeidzjaans, Arabisch en Chinees. Zou het niet heerlijk zijn als onze beste Vlaamse schrijvers hetzelfde overkwam? Wat houdt onze Vlaamse overheid tegen om steun te verlenen aan de heruitgave en de promotie van ons literair patrimonium? De keuze van de KANTL moet toch een prikkelende aansporing zijn?

Tiny en Jommeke hebben vele mankementen en ik herlees ze nooit. Maar dankzij hen heb ik leren houden van lezen, en ik ben dat blijven doen. Onlangs herlas ik Stijn Streuvels, de grote held van mijn moeder. Zijn Lenteleven blijft overeind, net als Kaas van Willem Elsschot of De Kapellekensbaan van Louis Paul Boon, en natuurlijk Het verdriet van België, van die vuilschrijver die het tot de KANTL-canon heeft geschopt. Voorlopig toch.

(Met dank aan Chris Ceustermans voor de fragmenten uit de briefwisseling tussen Emmanuel de Bom en Stijn Streuvels)

Els Snick

Copyright © 2020 Mediahuis. Alle rechten voorbehouden